

1479

Youngs Mt
Yreka

1914 19.

2(075)

29-84

03 AUG 2009

ԵԶՆԻԿ ա. քահ. ԵՐ 2046ԱՆՅ

Կրօնաւարտ թիֆլիսի առաջին իգական գիմնազիոնի

ԴԱՍԱԳԻՐՔ ԿՐՕՆԻ

ԱՌԱՋԻՆ ԳՐԲՈՅԿ

ԳԼԽԱՒՈՐ ԱՂՕԹՐՆԵՐ ԵՒ ՄԵԾ ՏՕՆԵՐԻ ՀԱՄԱՌՕՏ
ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Գնտական դպրոցների պատրաստական դաստրանների
հայ աշակերտուհիների եւ աշակերտների համար:

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

մին է 20 կոպ.

2(075)
Ե-84

Թ Ի Ը Ի Ո

Երան «ՀԵՐՄԷՍ» Գրաֆակայիա գող. № 6.

1914

1979

ԵԶՆԻԿ Կ. քահ. ԵՐԶՆԿԵԱՆՑ
Կրօնուսոյց Թիֆլիսի առաջին իզական գիմնազիօնի

2(075)

Ե-84

ԴԱՍԱԳԻՐՔ ԿՐՕՆԻ

ԱՌԱՋԻՆ ԳՐԲՈՅԿ

ԳԼԽԱՒՈՐ ԱՂՕԹՔՆԵՐ ԵՒ ՄԵԾ ՏՕՆԵՐԻ ՀԱՄԱՌՕՏ
ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:

Պետական դպրոցների պատրաստական դասարանների
հայ աշակերտունիների եւ աշակերտների համար:

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

— ԾՕԾ —

Թ Ի Ը Լ Ի Ս

Տպարան «ՀԵՐՄԷՍ» Գրաֆսկայա փող.

1914

10 APR 2013

31024-61

Այս «Դասագիրք Կրօնի» գրքիկի տպագրութիւնը թոյլա-
տրուած է Հայոց Հոգևոր Բարձրագոյն Իշխանութեան կող-
մից և ճանաչուած է Կովկասի Ուսումնարանական Խորհրդի
կողմից ձեռնարկ պետական գպրոցների համար:

թեան համաձայն՝ որոշուած—դասաւորուած են: Առաջին երեք գրքոյկներն արդէն լոյս են տեսել. հետզհետէ պիտի լոյս տեսնեն և հետեւեալները:

Այս գրքոյկը յիշեալ դպրոցների պատրաստական դասարանների կրօնի նիւթը—դասընթացն է պարունակում:

Ներկայ աշխատութիւնը լաւ ընդունելութիւն գտաւ պաշտօնակիցներին կողմից և ամենակարճ ժամանակում ի բար յաջորդեցին ինն տպագրութիւններ: Դա լաւագոյն ապացոյցն է, որ մեր կազմած դասագիրքը համապատասխանում է իր նպատակին:

Եզնիկ ա. ք. Երզնկեանց.

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

Ա Ղ Օ Թ Ք Ն Ե Ր

1. Աղօթքը եւ նրա արտաքին նշանները

Աստուծուն երկիւղածութեամբ դիմել և նրա հետ խօսել—կոչւում է աղօթք:

Աղօթքով մենք խնդրում ենք Աստուծուց այն, ինչի որ մենք կարիք ունենք. շնորհակալութիւն ենք յայտնում Նրան իր ողորմութեան ու տուած բարիքների համար և փառաբանում ենք իր կատարելութիւնների համար: Այս պատճառով էլ մեր աղօթքները լինում են—1) խնդրողական: 2) շնորհակալական և 3) փառաբանական: Բայց յաճախ պատահում է, որ մեր հոգու այս բոլոր գգացումները միացած և խառնուած են արտայայտւում մեր աղօթքների մէջ, այսպէս օրինակ՝ աղօթքը երբեմն սկսւում է գոհացողականով, յետոյ անցնում է փառաբանականի և վերջանում է խնդրուածներով. կամ սկսւում է փառաբանականով, անցնում է գոհացողականի և վերջանում խնդրուածներով, և այլն:

Աղօթքով մենք դիմում ենք նմանապէս Աստուածամօրը, սուրբ հրեշտակներին և սուրբ մարդոց, բայց ոչ այնպէս ինչպէս Աստուծուն: Սուրբ Աստուածա-

մօրն և սրբերին դիմելով խնդրում ենք, որ նրանք մեզ համար բարեխօս լինեն Աստուծու առաջ:

Մենք աղօթում ենք ոչ միայն մեզ համար, այլև ուրիշներին՝ թէ կենդանիների և թէ ննջեցեալների համար:

Երբեմն լինում են այնպիսի հանգամանքներ, որ մարդ չէ կարողանում աղօթել ազատ և յայտնի, որքան էլ ցանկանար նա: Այդպիսի դէպքերում կարելի է գործածել մտաւոր աղօթքներ և այդ լինում է, երբ աղօթում է միայն հոգով ու մտքով և չէ արտասանում իր աղօթքները խօսքերով կամ նշաններով:

Մենք աղօթելիս գործ ենք ածում հետևեալ արտաքին նշանները: աչքերը դէպի երկինք ենք դարձնում; գլուխը խոնարհեցնում; ձեռքերը տարածում, երկրպագում, ծունկ չոգում, համբուրում սուրբ պատկերները և վառում նրանց առաջ կանթեղներ ու մոմեր: Այս նշաններով մենք արտայայտում ենք Աստուծում մեր անձուիրութիւնը ստացած բարիքների համար և երկիւղածութիւնը նրա մեծութեան առաջ:

Աղօթքի ամենագլխաւոր նշանն է խաչակնքելը: Երեսին խաչակնքելը լինում է այսպէս. աջ ձեռքի երեք մատները միացնելով՝ նախ դնում ենք ճակատի վրայ, յետոյ կուրծքի և ապա ձախ ու աջ թևերի մօտ, իսկ վերջն էլ մէջտեղը կուրծքի վրայ: Այս նշանով մենք արտայայտում ենք հաւատ դէպի այն, ինչ որ Յիսուս Քրիստոս սովորեցրեց մեզ և ինչ որ արեց նա մեր փրկութեան համար: Խաչակնքելով ցանկանում ենք նաև սրբել Սուրբ Խաչի զօրութեամբ մեր միտքը, զգացմունքը, ցանկութիւնը և գործունէութիւնը: Բացի այս խաչակնքելով աղօթքի և առհասարակ ամեն մի գործ սկսելու ժամանակ, մենք ցոյց ենք

տալիս, թէ յոյս չենք դնում ոչ մեր ուժերի և ոչ մարդկանց օգնութեան վրայ, այլ ապահինում ենք միայն Աստուծու օգնութեանը, որ մեզ Քրիստոսի Սուրբ Խաչի զօրութեամբ հեռու պահէ ամեն տեսակ ձախորդութիւններից:

2. Աղօթքի տեղը, ժամանակը և ասելու կարգը

Աստուած գտնւում է ամեն տեղ. նա ամեն տեղ լսում և տեսնում է մեզ: Այս պատճառով կարելի է աղօթել ոչ միայն Աստուծու անուանը նուիրած սուրբ տաճարներում, այլև ամեն տեղ: Քրիստոնեաներից ոմանք սովորութիւն ունեն օծուած պատկերներ պահել տան մէջ որոշեալ տեղը, սենեակների անկիւններում, երբեմն առանձին պահարաններում, դէպի որը դարձնելով իրանց երեսները՝ աղօթում են: Հայերս այդ սովորութիւնը չունենք, օծուած պատկերները եկեղեցում ենք պահում իրրև նուիրական առարկայ, տունը անյարմար գտնելով:

Սուրբ պատկերները ծառայում են մեզ նրա համար, որ նայելով նրանց՝ յիշենք նրանց նախատիպն և ուշադրութեամբ ու երկիւղածութեամբ աղօթենք: Այս պատկերները, նայելով մեր ջերմեռանդութեան և կարողութեան. շատ անգամ զարդարում ենք զանազան զարդերով և նրանց առաջ վառում ենք կանթեղներ ձիթով ու մեղրամոմեր: Լոյսը, որ վառվում է պատկերների առաջ, արտայայտում է մեր հաւատի լոյսը և մեր սիրոյ ջերմութիւնը:

Մենք Աստուծուց կարող ենք ստանալ բոլոր հարկաւոր բաները մեր կեանքի համար: Նա ամեն ինչ տալիս է իր ողորմութիւնը: Նրա մեծ գործերը

մենք մշտապէս տեսնում ենք. ուրեմն մենք միշտ կարիք ունենք խնդրելու Աստուծուն, շնորհակալութիւն անելու և փառաբանելու Նրան. հետևապէս միշտ պէտք է աղօթենք Նրան: Բայց որովհետև շատ ժամանակ է հարկաւոր լինում երկրաւոր կեանքի պիտոյքները հոգալու համար, ուստի աղօթելու որոշեալ ժամերը հետևեալներն են. 1) առաւօտեան, երբ քնից դարթնում ենք. 2) օրուայ ընթացքում, այն է գործի՝ (աշխատանքի կամ ուսման) սկսելու և վերջացնելու ժամանակ, հաց ուտելուց առաջ ու վերջը և 3) գիշերը՝ քնելուց առաջ:

Աղօթելիս մենք ուղիղ և երկիւղածութեամբ կանգնում ենք, եթէ պատկեր կայ՝ պատկերի առաջ և եթէ չկայ՝ երեսներս դէպի արեւելք դարձնելով, խաչակնքում ենք ուշադրութեամբ և առանց շտապելու ասում մեր աղօթքները: Աղօթքը վերջացնելուց յետոյ դարձեալ խաչակնքում ենք երեսներս և երկրպագութիւն տալիս:

ԱՂՕԹՔՆԵՐԻ ՀԱՄԱՌՕՏ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ՀԱՄԱՌՕՏ ՓԱՌԱՔԱՆՈՒԹԻՒՆ ԱՍՏՈՒԾՈՒ

«Յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ: Ամեն»: ✕

Հօր, Որդու և Սուրբ Հոգու անունով (օգնութեամբ): Ամէն:

Այս խօսքերով ենք մենք՝ քրիստոնեաներս՝ սկսում մեր գործը: Արտասանելով սուրբ երրորդութեան

անունը՝ արտայտում ենք մեր հաւատը, որ ամենայն ինչ կամենում ենք գործել Աստուծու օգնութեամբ:

Աստուծուն մենք անուանում ենք Հայր, Որդի և Հոգի Սուրբ, որովհետև Նա էութեամբ մի է, իսկ անձնաւորութեամբ՝ երեք: Առաջին անձն է Հայր, երկրորդը՝ Որդի և երրորդը՝ Հոգի Սուրբ: Այդ երեք անձինքն ունին մի անուն՝ Աստուած: Նրանք ունին հաւասար զօրութիւն, պատիւ և կազմում են մի էութիւն (գոյութիւն): Ամէն խօսքը նշանակում է ճշմարիտ, այդպէս, թոյլ լինի այդպէս:

ԱՂՕԹՔ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԽԱՉԵԼՈՒԹԵԱՆ

✕ Սուրբ Աստուած, Սուրբ և Հօր, Սուրբ և Անմահ, որ խաչեցար վասն մեր, ողորմեան մեզ—(երեք անգամ): ✕

Սուրբ Աստուած, Սուրբ և Հօր (զօրեղ) Սուրբ և Անմահ, որ խաչուեցար մեզ համար, ողորմիր մեզ:

Այս աղօթքը՝ ըստ աւանդութեան՝ ասուած է Քրիստոսի խաչից իջեցնելու ժամանակ, ուստի և ասուած է Աստուծու Որդու համար:

Սուրբ և Աստուած ենք անուանում Նրան, որովհետև Նա Աստուծու Որդի է ու Ինքն էլ Աստուած է և չկայ Նրա մէջ ոչինչ մեղք: Հօր ենք անուանում, որովհետև Նա ամենակարող է և յաղթեց մահուան:

Անմահ ենք անուանում, որովհետև Նա յաւիտեանական է և թէպէտ մարմնով մեռաւ, բայց Աստուած

ծութեամբ անմահ է և Հօր Աստուծու ու Սուրբ Հոգու հետ էակից:

Այս աղօթքով մենք խնդրում ենք Աստուծորդուց, որ Իր խաչի և մահուան արդիւնքով ներէ մեր մեղքերը, մաքրէ մեր հոգին և սրբէ մեր սիրտը: Մեղք են անուանուում մեր այն խօսքերը, ցանկութիւնները, խորհուրդները ու գործերը, որոնք հակառակ են Աստուծու կամքին:

3) ԱՂԹՔԻ ՏԵՐՈՒՆԱԿԱՆ

Հայր մեր, որ յերկինս ես, սուրբ եղիցի անուն Բո: Եկեսցէ արքայութիւն Բո: Եղիցին կամք Բո, որպէս յերկինս և յերկրի: Զհաց մեր հանապազօրոյ տօնը մեզ այսօր: Եւ թող մեզ զպարտիս մեր որպէս և մեք թողումք մերոց պարտապանաց: Եւ մի տանիր զմեզ ի փորձութիւն, այլ փրկեան զմեզ ի չարէ: Զի Բո է արքայութիւն և զօրութիւն և փառք յաւիտեանս: Ամէն:

Մեր Հայր, որ երկնքումս ես, սուրբ լինի Բո անունը: Գայ Բո թագաւորութիւնը: Լինի Բո կամքը՝ ինչպէս երկնքումը՝ այնպէս էլ երկրիս վրայ: Մեր ամենօրեայ հացը այսօր էլ տօնը մեզ: Մեր պարտքը թող մեզ, ինչպէս որ մենք էլ մեր պարտապաններին ենք թողնում: Մի ձգիր մեզ փորձանքի մէջ, այլ ազատիր մեզ չարից: Որովհետեւ Բոնն է թագաւորութիւնը և փառքը յաւիտեանս: Ամէն:

Այս աղօթքը անուանուում է Տէրունական, որովհետեւ մեր Տէր Յիսուս Քրիստոս սովորեցրեց: Այս աղօթքը սկսուում է կոչումով. բաղկացած է եօթն խնդրուածներից և վերջանում է փառաբանութեամբ:

Կոչում. — «Հայր մեր, որ յերկինս ես»: Մենք անուանում ենք Աստուծուն Հայր. որովհետեւ 1) Նա իր ողորմութեամբ մեզ՝ բրիստոնեաներիս՝ որդի անուանեց. 2) Նա մեզ սիրում է ինչպէս հայր և մեր բոլոր բարի գործերում միշտ օգնում է: Սրա համար պէտք է զիմենք Նրան սիրով և յոյսով, ինչպէս երեխաներն իրանց հօրը:

Մենք Աստուծուն անուանում ենք Երկնաւոր Հայր այն պատճառով, որ Նա թէև ամեն տեղ է, բայց Իր փառքի աթոռն ունի երկնքում: Բայցի այդ յիշեցնում է մեզ, որ աղօթելիս պէտք է թողնենք երկրային բաները և մտածենք միայն երկնայինի մասին:

Առաջին խնդրուած. — «Սուրբ եղիցի անուն Բո»: Աստուծու անունը միշտ սուրբ է. բայց այս խօսքերով մենք խնդրում ենք, որ Նրա անունը սուրբ լինի մեր մէջ էլ: Այս լինում է, երբ մենք Աստուծու խօսքը պահում ենք սուրբ և հետեւելով Նրան, ապրում ենք մաքուր սրտով: Իսկ ով Աստուծու խօսքին հակառակ է ապրում և սովորեցնում, նա անպատու է Նրա սուրբ անունը իւր մէջ:

Երկրորդ խնդրուած. — «Եկեսցէ արքայութիւն Բո»: Այս խօսքերով մենք խնդրում ենք, որ Աստուած թագաւորէ մեր սրտի մէջ, որ զգանք, ցանկա-

նանք ու կատարենք՝ ինչոր նրան հաճելի է. հաւատանք նրա սուրբ խօսքին և ապրենք նրա կամքի համաձայն. լինենք քրիստոնեաներ ոչ միայն անունով, այլև գործով:

Երրորդ խնդրուած.— «Եղիցին կամք Քո որպէս յերկինս և յերկրի»: Այս խօսքերովմենք խնդրում ենք Աստուծուն, որ՝ 1) նա օգնէ մեզ կատարելու այս երկրում նրա սուրբ կամքը այնպէս, ինչպէս հրեշտակները կատարում են երկնքում: 2) հեռացնէ մեզանից չար խորհուրդը ու չար կամքը, որոնք հակառակ են նրա բարի ու ողորմած կամքին և չեն թողնում մեզ սուրբ պահել նրա անունը. 3) պատրաստականութիւն ենք յայտնում ստանալու նրանից այն ամենը, ինչ որ նրան հաճելի կլինի մեզ տալու համար:

Չորրորդ խնդրուած.— «Զհաց մեր հանապազորդ տուր մեզ այսօր»: Այս խօսքերով մենք խնդրում ենք, որ Աստուած տայ մեզ ամեն օրուայ կարևոր պիտոյքները մեր գոյութեան համար՝ 1) մարմնաւոր, օրինակ ուտելիք, հանգերձ, բնակարան, կենդանիներ, ընտանիք, որդիք, հաւատարիմ ծառայ, լաւ եղանակ, առատութիւն, խաղաղ կեանք, առողջութիւն, բարի անուն, լաւ բարեկամներ, հաւատարիմ հարեաններ և այլն. 2) հոգեւոր, օրինակ՝ Աստուծոյ խօսքը և Քրիստոսի Ս. Մարմնի ու Արեան հազորդութիւնը:

Հինգերորդ խնդրուած.— «Եւ թող մեզ ըզպարտիս մեր, որպէս և մեր թողումը մերոց պարտապանաց»: Այստեղ պարտք նշանակում է մեղք: Մենք պարտաւոր ենք կատարել Աստուծոյ պատուիրանները և երբ չենք կատարում, նշանակում է մնում ենք նրան պարտական. իսկ մեր պարտապաններ անուանւում են այն մարդիկ, որոնք որևէ բանով մեղաւոր են մեր առաջ: Այս աղօթքով խնդրում ենք, որ նա ողորմածաբար ների մեր մեղքերը, պակասութիւնները և խոստանում ենք մենք էլ մեծահոգութեամբ ներել մեր առաջ մեղաւորներին և բարութիւն անել: Սրանից երևում է, որ եթէ մենք չներենք, Աստուած էլ մեզ չի ների:

Վեցերորդ խնդրուածք.— «Եւ մի տանիր զմեզ ի փորձութիւն»: Փորձութիւն անուանւում են կեանքի այն դէպքերը, որոնց ժամանակ կարող ենք մենք ընկնել յուսահատութեան, խաբէութեան, թերահաւատութեան և ուրիշ վատ ու արատ բերող մեղքերի մէջ: Այս փորձութիւնները առաջ են գալիս մեր մարմնական թուլութիւնից, մարդկանց վատ օրինակներից և գայթակղութիւնից: Մենք խնդրում ենք Աստուծուն, որ նա հեռացնի մեզանից այդպիսի փորձութիւնները: Բայց եթէ Աստուծուն հարկաւոր է փորձութիւններով հաստատել մեր հաւատը և ամրացնել մեզ բարի կեանքի մէջ, այն ժամանակ խնդրում ենք, որ նա օգնէ մեզ յաղթել նրանց և չընկնել մեղքի մէջ:

Եօթերորդ խնդրուած.— «Այլ փրկեա զմեզ ի չարէ»։ Այս խօսքերով մենք խնդրում ենք Աստուծուն, որ Նա ազատէ մեզ ամեն տեսակ չարութիւնից, ձախորդութիւններից, դժբաղդութիւններից և պատահած ժամանակ պաշտպանի մեզ, որ բարի վերջաւորութիւն ունենայ։

Փառաբանութիւն.— «Զի Քո է արքայութիւն և զօրութիւն և փառք յաւիտեանս. Ամէն»։ Այս խօսքերով մենք փառաբանում ենք և յոյս ունենք ստանալու մեր խնդրուածները, որովհետև այսպիսի խնդրուածները հաճելի են Նրան և լսելի կը լինեն։ Նա ինքը պատուիրեց մեզ այսպէս աղօթել և խոստացաւ լսել մեզ։

4. ԱՂՕԹՔ ԴԱՍԻՑ ԱՌԱՋ

Ամենաբարի Աստուած, առաքեան առ մեզ զշնորհս Հոգւոյդ Քո սրբոյ, զի պարգևեցէ մեզ զմիտս և կազդուրեցէ զզօրութիւնս հոգւոց մերոց, որպէս զի մեր ընդունելով զաւանդեալ մեզ ուսմունս, զարգացցուր Քեզ ստեղծողիդ մերում ի փառս, ի մխիթարութիւն ծնողաց մերոց, յօգուտ եկեղեցւոյ և հայրենեաց։

Ամենաբարի Աստուած, առաքելիւր մեզ Քո սուրբ Հոգու շնորհքը, որ մեզ միտք տայ և զօրացնէ մեր հոգևոր կարողութիւնները, որպէս զի մենք ընդունելով մեզ տուած ուսումը, մեծանանք Քեզ ստեղծողիդ փառք տալու, մեր ծնողներին մխիթարելու և եկեղեցուն ու հայրենիքին օգտակար լինելու։

Այս աղօթքով մենք Աստուծուն անուանում ենք ամենաբարի, որովհետև Նա մեզ համար միշտ բարի է ցանկանում և՛ 1) խնդրում ենք, որ Նա ուղարկէ մեզ շնորհք, այն է՝ Սուրբ Հոգու ոյժ, 2) խոստովանում ենք, որ Սուրբ Հոգու շնորհքը տալիս է հոգևոր զօրութիւն, այն է՝ միտք, յիշողութիւն, ուշադրութիւն և զօրացնում է նրանց, որոնք հարկաւոր են մեզ ուսման ժամանակ և 3) յայտնում ենք, թէ մենք ուսում ենք առնում և մեծանում, որ մեր բարի գործերով մեր Ստեղծողին փառք տանք, մեր ծնողներին մխիթարենք և մեր եկեղեցուն ու հայրենիքին օգուտ բերենք։

5. ԱՂՕԹՔ ԴԱՍԻՑ ՅԵՏՈՅ

Գոհանամք զՔէն, Արարիչ, զի արժանի արարեք զմեզ շնորհաց Քոց՝ ընդունելութեան ուսմանս։ Օրհնեան զմեծաւորս, զծնողըս և զուսուցիչս մեր, որք առաջնորդեն մեզ ի գիտութիւն բարութեան և տո՛ւր մեզ կարողութիւն ի շարունակութիւն ուսմանս այսորիկ։

Շնորհակալ ենք Գեղանից, Արարիչ, որ Քո սուրբ շնոր-
քով արժանացրիր մեզ ուսում ստանալու: Օրհնիր մեր մե-
ծաւորներին, ծնողներին և ուսուցիչներին, որոնք առաջնոր-
դում են մեզ բարի բաներն իմանալու: Եւ տո՛ւր մեզ կարո-
ղութիւն շարունակելու այս ուսումը:

Այս աղօթքով մենք դառնում ենք գէպի մեր Արա-
րիչ Աստուածը և շնորհակալութիւն ենք յայտնում
Նրան, որ Իր ողորմութեամբ մեզ արժանացրեց ու-
սում ստանալու: Ապա խնդրում ենք, որ 1) Նա օրհնի
մեր մեծերին, ծնողներին և ուսուցիչներին, որոնք
օգնում են մեր ուսման և առաջնորդում են մեզ գէպի
բարին, և 2) տայ մեզ ոյժ ու կարողութիւն, որպէս
զի այսուհետեւ էլ շարունակենք մեր ուսումը:

6. ԱՂՕԹՔ ԶԱՇԻՑ ԱՌԱՋ

Աչք ամենեցուն ի Քեզ, Տէր, յուսան և
Դու տաա զկերակուր նոցա ի ժամու. բա-
նաս զձեռն Քո և լցուցանես զամենեւեան
բաղցրութեամբ կամօք Քովք:

Ամենքի աչքերը, Տէր, գէպի քեզ են նայում և Դու
տալիս ես նրանց կերակուր ժամանակին. բայց ես անում Քո
ձեռքը և լիացնում ես ամենքին Քո ողորմութեամբ:

Այս աղօթքով մենք դարձնում ենք մեր աչքերը
Աստուծուն, խոստովանում և ընդունում ենք, որ Նա
մեր Տէրն է և ինչպէս հայր, ամեն ժամանակ հոգում
է մեր մարմնական կերակրի մասին: Ընդունում ենք

նաև, որ Նա ողորմած է և ամենքին իր ողորմու-
թեամբ տալիս է այն, ինչ որ հարկաւոր է:

7. ԱՂՕԹՔ ԶԱՇԻՑ ՅԵՏՈՅ

Տէր Յիսուս, լցաք ի բարութեանց Քոց:
Տացուք զողութիւն Տեառն Աստուծոյ մերոյ,
Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ: Զլիութիւն
սեղանոյս անհատ և աննուազ արասցէ Քրիս-
տոս Աստուած մեր, որ զմեզ կերակրեաց և
լիացոյց՝ նմա փառք յաւիտեանս. Ամէն:

Տէր Յիսուս, լիացանք Քո բարութեամբ: Շնորհակալ
լինենք մեր Տէր Աստուծուց—Հօրից, Որդւոց և Սուրբ Հո-
գւոց: Մեր Քրիստոս Աստուած, որ մեզ կերակրեց և լիա-
ցրեց, թող անպակաս անէ այս սեղանի լիութիւնը: Նրան
է վայելում փառք յաւիտեանս. Ամէն:

Այս աղօթքով մենք նախ՝ շնորհակալութիւն ենք
անում մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսին այն բանի հա-
մար, որ Նա մեզ կերակրեց Իր երկրաւոր բարեբնե-
րով և ապա շնորհակալութիւն անելով և փառք տա-
լով սուրբ երրորդութեանը՝ խնդրում ենք, որ միշտ
անպակաս անի մեզանից Իր ողորմութիւնը:

8. ԱՂՕԹՔ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ

Քրիստոս յարեաւ ի մեռելոց՝ մահուամբ
զմահ կոխեաց և յարութեամբն իւրով մեզ

զկեանս պարգևեաց, նմա փառք յաւիտեանս
Ամէն:

Քրիստոս յարութիւն առաւ մեռելներէից, իր մահով
մահուան յաղթեց և իր յարութեամբ մեզ կեանք տուեց,
Նրան յաւիտենական փառք. Ամէն:

Այս աղօթքով մենք խոստովանում ենք և ըն-
դունում, որ 1) Քրիստոս յարութիւն առաւ մեռել-
ներից, այսինքն՝ թէև նա մեռաւ մարմնով, բայց
երբորդ օրը յարութիւն արաւ, և 2) Նա իր մեռնե-
լով՝ մահը ոչնչացրեց և ցոյց տուեց, որ մենք ևս
յոյսով մեռնելով, դարձեալ պէտք է կենդանանանք,
յարութիւն առնենք և զրանով Նա մեզ նոր կեանքի
արժանացրեց:

9. ԱՂԹՔ ԹԱԳԱՒՈՐԻ ՀԱՄԱՐ

Տէր Աստուած մեր, կեցն՝ զամենաբարե-
պաշտ Թագաւորն և զԿայսրն ամենայն
Ռուսաց զնիկօլայ Ալէքսանդրովիչն: Զօրացն
զնա, օգնեան՝ զաւակաց և զօրաց՝ նորա՝ պա-
հելով զամենեսին ի խաղաղութեան:

Տէր Աստուած մեր, կեանք տուր ամենաբարեպաշտ
Թագաւորին և ամենայն Ռուսաց Կայսր Նիկօլայ Ալէքսանդ-
րովիչին: Զօրացրու Նրան, օգնիր Նրա զաւակներին և զօր-
քերին և ամենքին պահպանիր խաղաղութեան մէջ:

Այս աղօթքով մենք խնդրում ենք մեր Տէր Աս-
տուծուն, Թագաւորների Թագաւորին, որ նախ՝ կեանք

տայ ամենայն Ռուսաց ամենաբարեպաշտ Թագաւոր-
Կայսր Նիկօլայ Ալէքսանդրովիչին. երկրորդ՝ զօրացնի
Նրան իր թշնամիների դէմ. երրորդ՝ օգնի Նրա զա-
ւակներին և զօրքերին և չորրորդ՝ Նրա հովանաւո-
րութեան տակ գտնուած բոլոր ժողովրդին պահպանի
խաղաղութեան մէջ:

10. ԱՂԹՔ ՍՈՒՐԲ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ

Անկանիմբ առաջի Քո, սուրբ Աստուա-
ծածին և աղաչեմք զանարատ զԿոյսդ: Բա-
րեխօսեան վստն անձանց մերոց և աղաչեան
զՄիածին Որդիդ, փրկել զմեզ ի փորձու-
թիւնէ և յամենայն վտանգից մերոց:

Ընկնում ենք Քո առաջ, սուրբ Աստուածածին և աղա-
չում ենք անարատ Կուսիդ: Բարեխօսիր մեզ համար և խըն-
դրիր Քո Միածին Որդուն, որ փրկի մեզ փորձանքից և
ամեն տեսակ վտանգներից:

Այս աղօթքի մէջ մենք սուրբ Կոյս Մարիամին
անուանում ենք՝ 1) Աստուածածին, որովհետև Նա
ծնաւ Յիսուսին, որ էր Աստուած և մարդ. անարատ,
որովհետև Նա սուրբ էր ու մեղք չունէր. 2) ընկնելով
և երկըրպազելով Նրան՝ խնդրում ենք, որ բարեխօսի
մեզ համար և աղաչի իր Միածին Որդուն, որ փրկի
մեզ ամեն տեսակ փորձանքներից և մեզ վրայ գալիք
վտանգներից. 3) Միածին ենք անուանում Յիսուսին,

որովհետև Աստուած բացի Նրանից ուրիշ որդի չունի ըստ էութեան, ինչպէս սուրբ Կոյս Մարիամն էլ ուրիշ որդի չունի ըստ մարդկութեան:

11. ԱՂՕԹՔ ԱՌԱՌՕՏԵԱՆ

Գոհանամք զՔէն, Տէր Աստուած մեր, որ զարթուցեր զմեզ ի հանգստենէ ընոյ շնորհիւ ողորմութեան Քո: Զարթո՛ զմիտս մեր արդարութեամբ առ Քեզ, Տէր Աստուած մեր, զի տեսցեն աչք մեր զփրկութիւն Քո, եկեսցէ և բնակեսցի առ մեզ Աստուածութիւն Քո և ողորմութիւն Քո հովանի և պահպան լիցի ի վերայ պաշտօնէից Քոց: Եւ զմեզ՝ զծառայսս Քո արժանի արա ի տուէ և ի գիշերի և յամենայն ժամու միշտ խորհիլ ի սէր պատուիրանաց Քոց և զոհանալով փառաւորել զՀայր և Որդի և զՍուրբ Հոգիդ, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. Ամէն:

Շնորհակալ ենք Քեզանից, Տէր Աստուած մեր, որ Քո ողորմութեան շնորհիւ զարթեցիր մեզ ընած տեղից: Զարթեցրու մեր միտքը արդարութեամբ զէպի Քեզ, Տէր Աստուած մեր, որ մեր աչքերը տեսնեն Քո փրկութիւնը, գայ և բնակուի մեր մէջ Քո Աստուածութիւնը և Քո ողորմութիւնը հովանի և պահպան լինի Քո ծառաների վրայ: Եւ

մեզ՝ ծառաներիս էլ արժանի արա գիշեր ու ցերեկ և ամեն ժամանակ Քո պատուիրանների վրայ մտածել ու շնորհակալութեամբ փառաւորել Հօրը, Որդուն և Սուրբ Հոգուն այժմ և միշտ և յաւիտեանս. Ամէն:

Այս աղօթքով մենք շնորհակալութիւն ենք յայտնում մեր Տէր Աստծուն, որ Նա իր ողորմութեամբ զարթեցրեց մեզ ընից. և խնդրում ենք, որ 1) Նա զարթեցնի մեր մտաւոր աչքերն էլ, որ տեսնենք Նրա մեզ տուած բարիքներն ու ողորմութիւնը. 2) մաքուր պահենք մեր սիրտը, որ Աստուած գայ և բնակուի Նրա մէջ և՛ տեսնելով մեր բարի գործերը՝ ողորմի ու պահպանի մեզ ամեն տեսակ փորձանքներից և 3) միտք, կարողութիւն ու շնորհք տայ մեզ, որ ամեն ժամանակ Նրա պատուիրանները աչքի առաջ ունենանք ու կատարենք և՛ հասկանալով մեր որդիական պարտականութիւնները՝ փառք տանք և շնորհակալ լինենք Նրանից:

12. ԱՂՕԹՔ ԵՐԵԿՈՅԵԱՆ

Տէր Աստուած մեր, Դու պահեա՛ զմեզ խաղաղութեամբ ի գիշերիս յայտնիկ և յամենայն ժամանակի. ընդ սուրբ երկիւղ Քո բեռեալ պահեա՛ զմիտս և զխորհուրդս մեր, որպէսզի յամենայն ժամ Քի պահպանեալ լիցուք յորոգայթից թշնամւոյն և Քեզ հանցուք զօրհնութիւն և զփառս Հօր և Որդւոյ

և Հոգւոյն Սրբոյ, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. Ամէն:

Տէր Աստուած մեր, Դու պահիր մեզ խաղաղութեամբ այս գիշեր և ամեն ժամանակ: Քո սուրբ երկիւղիդ մէջ հաստատ պահիր մեր միտքը և խորհուրդը, որ ամեն ժամանակ անփորձ և ազատ լինենք թշնամու որոգայթից: Եւ Քեզ—Հօրդ, Որդուդ և Սուրբ Հոգուդ—տանք օրհնութիւն և փառք այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. Ամէն:

Այս աղօթքով մենք Աստուծոն Տէր անուանելով, խնդրում ենք, որ 1) մեզ խաղաղութեան մէջ պահի թէ գիշեր և թէ ամեն ժամանակ. 2) մեր միտքը և խորհուրդը Իր սուրբ երկիւղի մէջ պահի, որ կարողանանք անվտանգ պահպանուել թշնամու որոգայթից և 3) խոստանում ենք միշտ օրհնութիւն և փառք տալ Սուրբ Երրորդութեան:

Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ Մ Ա Ս Ը

ՂԵԽԱԻՈՐ ՏՕՆԵՐԻ ՀԱՄԱՌՕՏ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

✠ 1. ՄԱՐԻԱՄ ՍՈՒՐԲ ԿՈՒՍԻ ԾՆՈՒՆԵՐԸ

Նազարէթ քաղաքում կենում էին երկու բարեպաշտ ամուսիններ՝ Յովակիմ և Աննա: Երկուսն էլ Դաւթի ցեղից էին: Նրանք որդի չունէին և այս բանը շատ էր տրտմեցնում նրանց: Այս պատճառով նրանք իրանց ա-

ղօթքի մէջ խնդրում էին Աստուծուն, որ մի որդի տայ և ուխտ դրեցին՝ եթէ Աստուած կատարի նրանց խնդիրը, ընծայեն նրան Աստուծուն: Աստուած լսեց նրանց աղօթքը և տուեց մի աղջիկ: Նրան անուանեցին Մարիամ: ✠

Այս տօնը կատարւում է սեպտ. 8-ին:

2. ԵՐԵՔ ՏԱՐԵԿԱՆ ԸՆԾԱՅՈՒՄԸ ՏԱՃԱՐԻՆ

✠ Երբ Սուրբ Կոյս Մարիամ երեք տարեկան դարձաւ, ծնողները տարան նրան Երուսաղէմ՝ Աստուծուն ընծայելու: Քահանայապետն ընդունեց նրան և օրհնեց: Տաճարի շուրջը շատ բնակարաններ կային, որտեղ կենում էին բարեպաշտ այրիներ, կոյսեր և Աստուծուն նուիրում մանուկներ: Այստեղ Յովակիմ և Աննան թողին Մարիամին: Մարիամը մեծանում էր և պարապում էր աղօթքով, Սուրբ Գիրքը կարդալով և ձեռագործով: ✠

Այս տօնը կատարւում է նոյեմբերի 21-ին:

✠ ՍՈՒՐԲ ԿՈՅՍ ՄԱՐԻԱՄԻ ԱԽԵՏՈՒՄԸ

Սուրբ Կոյս Մարիամը դեռ տաճարումն էր, որ նրա ծնողները վախճանուեցան: Նա

մնաց որք: Երբ նա 14 տարեկան դարձաւ,
նրա զաստիարակները կամեցան նրան ա-
մուսնացնել, բայց նա ասաց, որ ուխտել է
Աստուծուն միշտ կոյս մնալ: Այն ժամանակ
բահանաները յանձնեցին նրան իր աղգական
Ժերունի Յովսէփին, որին յայտնեցին և
Սուրբ Կոյս Մարիամի ուխտը:

Ժերունի Յովսէփը հիւսն էր և բնակուում
էր Գալիլիայի Նազարէթ քաղաքում: Սուրբ
Կոյս Մարիամը զնաց նրա տուն և բնա-
կուեց այնտեղ:

Մի անգամ, երբ Սուրբ Կոյս Մարիամը
ազօթում էր, Գաբրիէլ հրեշտակապետն ե-
րևաց նրան և ասաց. «Ուրախացիր Մարիամ,
Տէրը քեզ հետ է. օրհնուած ես դու կանանց
մէջ: Սուրբ Հոգին կգայ քո վերայ և Բարձ-
րեալի (Աստուծու) զօրութիւնը պաշտպան
կըլինի քեզ: Դու Որդի կունենաս եւ կանուանես
նրան Յիսուս: Նա կը լինի Մեծ և Բարձր-
եալի Որդի կրկոյնի: Աստուած կըտայ նը-
րան Դաւթի աթոռը և նրա թագաւորու-
թիւնը վերջ չի ունենայ: Սուրբ Կոյս Մա-
րիամը խոնարհութեամբ պատասխանեց.
«Թող այդպէս լինի»: Հրեշտակը հեռացաւ:

Այս տօնը կատարուած է ապրիլի 7-ին

4. ԲՐԻՍՏՈՍԻ ԾՆՈՒՆԴԸ

Քրիստոսի ծնընդեան ժամանակ Օգոստոս
կայսրը կամեցաւ աշխարհագիր անել: Նա
հրամայեց, որ իւրաքանչիւր հրէայ գնայ իր
հայրենի քաղաքը: Յովսէփը և Սուրբ Կոյս
Մարիամը, որ Դաւթի ցեղից էին, գնացին
Նազարէթից Բեթղեհէմ: Նրանք քաղաքի մէջ
իջնելու տեղ չգտան և բնակուեցան մի այրի
մէջ, որտեղ հովիւները պահում էին իրանց
ոչխարները ցուրտ և անձրևային եղանակ-
ներին: Այդ այրի մէջ գիշերը Սուրբ Կոյս
Մարիամը ծնաւ իր Միածին Որդի Յիսու-
սին: Նա փաթաթեց նրան խանձարուրում
և զրեց մատրի մէջ:

Այդ գիշերը Բեթղեհէմցի հովիւները պա-
հում էին իրանց ոչխարները դաշտում: Տի-
րոջ հրեշտակն երևաց նրան և ասաց. «Մի
փախենաք, ես աւետում եմ ձեզ մեծ ուրա-
խութիւն. Դաւթի քաղաքի մէջ ձեզ համար
Փրկիչ ծնաւ: Եւ այս կըլինի ձեզ նշան, դուք
կըգտնէք Մանուկին խանձարուրում փաթա-
թած և մատրի մէջ դրած»: Այդ միջոցին
յանկարծ շատ հրեշտակներ երևեցան երկն-

քում և սկսեցին երգել. «Փառք Աստծուն երկնքումը, երկրի վրայ խաղաղութիւն և մարդկանց մէջ ուրախութիւն»: Երբ հրեշտակները վերացան երկինք, հովիւները գրնացին և ինչպէս հրեշտակն ասել էր, գտան Մանուկին խանձարուրում փաթաթած և մսուրի մէջ դրած: Երկրպագութիւն տուին ու յետ դարձան: X

Այս տօնը կատարուում է Յունուարի 6-ին:

5. ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱԶ

X Հրէաները Մովսէս մարգարէի օրէնքով իրանց արու անգրանիկ զաւակներին ծնընդից յետոյ՝ քառասներորդ օրը, տանում էին Երուսաղէմի տաճարը, որ Տիրոջը ներկայացնեն: Նրանք այս պարտաւորութիւնը կատարելիս մատուցանում էին զոհ. հարուստները՝ արջառ կամ գառը, իսկ աղքատները՝ մի գոյգ տատրակ կամ աղաւնի:

Երբ Յիսուս քառասուն օրական դարձաւ, Մարիամ Սուրբ Կոյսը և Յովսէփը տարան Նրան Երուսաղէմի տաճարը: Նրանք իրանց հետ վերցրին մի գոյգ աղաւնի: Այդ միջոցին Երուսաղէմում կենում էր մի ծե-

րունի արդար մարդ՝ Սիմէօն անունով: Սուրբ Հոգին յայտնել էր Նրան, որ նա չի մեռնիլ մինչև Քրիստոսին շտեմնի: Երբ Մանուկին բերին տաճար, Սիմէօնը Սուրբ Հոգով իմացաւ: Նա դուրս եկաւ Մանուկի առաջ, գիրկն առաւ Նրան, փառք տուեց Աստուծուն և ասաց. «Տէր, այժմ Քո խօսքիդ համեմատ արձակիր Քո ծառայիդ, որովհետև իմ աչքերը տեսան Փրկչին, Որին պատրաստեցիր ժողովրդի համար»: Յովսէփը և Մարիամը զարմանում էին այս խօսքերի վրայ: Տաճարում կար և մի կին՝ Աննա անունով: Նա մարգարէութիւն էր: Սա էլ փառաբանում էր Աստուծուն և ամենին ասում, թէ այս մանուկը խոստացեալ Փրկիչն է: X

Այս տօնը կատարուում է Փետրուարի 14-ին:

ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՄԵՐՏՈՒԹԻՒՆԸ

Յորդանան գետի ափի մօտ բնակւում էր մի մարգարէ՝ Յովհաննէս անունով: Նա բարոգում էր ժողովրդին և ասում. «Ապաշխարեցէք, մօտեցել է երկնքի արքայութիւնը (Քրիստոս)»: Նրա մօտ գալիս էին ամեն կողմից մարդիկ և իրանց մեղքերը խոստո-

վանում էին. Յովհաննէսը մկրտում էր նրանց Յորդանանի մէջ:

Երբ Յիսուս երեսուն տարեկան դարձաւ, նազարէթից եկաւ Յովհաննէսի մօտ մկրտուելու: Յովհաննէսը հրաժարուեց նրան մկրտելուց և ասաց. «Ես պէտք է Քեզանից մկրտուեմ, Դու ինձ մօտ ես գալիս»: Բայց Յիսուս պատասխանեց. «Թո՛ղ տուր, որովհետեւ այսպէս պէտք է կատարուի ամեն արդարութիւն», այսինքն՝ դու պէտք է մկրտես ինձ: Յովհաննէսը թոյլ տուեց: Երբ Յիսուս մկրտուեց, երկինքը բացուեց և Սուրբ Հոգին աղաւնու կերպարանքով իջաւ նրա վրայ: Երկնքից էլ ձայն լսուեց, թէ «Դա է իմ սիրելի Որդին, Որին ես հաւանեցի»:

Այս տօնը կատարւում է Յունվարի 6-ին:

7. ԱՅԼԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ ՏԵԱՌՆ

Յիսուս կամեցաւ ցոյց տալ իր Աստուածային փառքը իր աշակերտներին: Նա վեր առաւ իր հետ Պետրոսին, Յակոբոսին և Յովհաննէսին, բարձրացաւ թափոր լեռաւր և սկսեց աղօթել: Աշակերտները յոգնած լինելով՝ քնեցան: Երբ զարթեցան, տեսան, որ

իրանց վարդապետը կերպարանափոխուել է: Նրա երեսը փայլում էր ինչպէս արեգակ և շորերն ուպիտակ էին ինչպէս ձիւն. Նրա հետ խօսում էին Մովսէս և Եղիա մարգարէները: Պետրոսը հիացած այս բանից՝ բացականչեց. «Վարդապետ, լաւ է մեզ այստեղ լինել. շինենք երեք տաղաւար, մինը՝ Քեզ, մինը՝ Մովսէսին և միւսը՝ Եղիային»: Այն ժամանակ մի լուսաւոր ամպ եկաւ և հովանի եղաւ նրանց: Չայն եկաւ ամպից, որ ասում էր. «Դա է իմ սիրելի որդին, Դրան լսեցէք»: Աշակերտներն այս ձայնից սաստիկ վախեցան և վայր ընկան երեսների վրայ: Յիսուս մտեցաւ նրանց, զարթեցրեց և ասաց. «Վանգնեցէք և մի վախենաք»: Նրանք բարձրացրին իրանց գլուխներն և տեսան միայն Յիսուսին իր սովորական կերպարանքով:

Այս տօնը կատարւում է ամառը՝ յունիս կամ յուլիս ամսին՝ կիւրակի օր:

8. Ծ Ա Ղ Կ Ա Զ Ա Ր Դ

Հրէաներն ամեն տարի կատարում էին Եգիպտոսից դուրս գալու տօնը, որ կոչւում

էր Պասէք: Այդ տօնից վեց օր առաջ Յիսուս եկաւ Բեթանիա գիւղը և այնտեղից ճանապարհ ընկաւ դէպի Երուսաղէմ: Նրա յետևից գնում էր մեծ բազմութիւն: Երբ նա հասաւ Զիթենեաց սարը, հրամայեց իր աշակերտներին երկուսին, որ մօտակայ գիւղից մի աւանակ բերեն: Աշակերտները բերին աւանակը, փռեցին նրա վրայ իրանց շորերը և Յիսուս նստեց: Զատերը հաւատացին, որ Յիսուս Դաւթի ցեղից խոստացած Փրկիչն է և սկսեցին պատուել նրան: Ոմանք արմաւենու ճիւղեր էին կտրում և ճանապարհի վրայ ձգում. ոմանք էլ իրանց շորերը աւանակի ոտքերի տակն էին փռում և այս երգն երգում, «Ռփսաննա Դաւթի Որդուն, օրհնուած է Տիրոջ անունով եկող Թագաւորը, Ռփսաննա բարձումը»:

Քաղաք մտնելու ժամանակ մեծ բազմութիւն գուրս նկաւ Քրիստոսի առաջ և ով նրան շէր տեսել, հարցնում էր. «Ռ՞վ է Սա»: Ժողովուրդը պատասխանում էր. «Սա Յիսուս է—Նազարէթ քաղաքի Մարգարէն»:

Այս տօնը կատարւում է Զատիկից մի շաբաթ առաջ:

Քաղաքակերաց տօնի առաջին օրը՝ Յիսուս իր աշակերտներին երկուսին ասաց, որ Երուսաղէմում մի տան մէջ պատրաստութիւն տեսնեն Զատիկը տօնելու համար: Աշակերտները պատրաստեցին, ինչպէս Յիսուս հրամայել էր:

Երեկոյեան Յիսուս իր աշակերտներով մտաւ պատրաստած վերնատունը: Նա ընթրիքից առաջ իր աշակերտների ոտքերը լուաց՝ խոնարհութեան օրինակ տալով նրանց: Յետոյ նստեց սեղան նրանց հետ և կերաւ զատկական զառը: Խօսակցութեան ժամանակ Յիսուս ասաց իր աշակերտներին. «Ձեզանից մէկը պէտք է մատնէ Ինձ»: Աշակերտները տարակուսած նայեցին իրար երեսի և սկսեցին երկիւղով մէկ մէկ հարցնել. «Մի՞թէ ես եմ, Տէր»: Յուզան էլ, որ պէտք է մատնէր, հարցրեց. «Մի՞թէ ես եմ»: Յիսուս պատասխանեց. «Դու ես»: Յուզան իսկոյն դուրս գնաց:

Ընթրիքն ուտելիս Յիսուս վերցրեց հաց, օրհնեց, կտրեց և տուեց աշակերտներին ու

ասաց. «Առէք, կերէք, այս է իմ մարմինը: Այս արէք իմ յիշատակի համար»: Յետոյ վերցրեց բաժակը, զոհապաւ և տուեց նրանց ու ասաց. «Խմեցէք դրանից ամենըդ. այս է իմ՝ նոր-ուխտի արիւնը, որ շատերի մեղքերի թողութեան համար թափուում է: Ամեն անգամ երբ խմէք այս բաժակից, յիշեցէք ինձ»:

Այսպէս հաստատեց Յիսուս հաղորդութեան սուրբ խորհուրդը:

Այս տօնը կատարւում է Հատկից երեք օր առաջ:

10. ՅԻՍՈՒՍԻ ԽԱՅԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Հատկի տօնից մի քանի օր առաջ Յիսուս եկաւ Երուսաղէմ: Նրա թշնամիները—հրէաների քահանայապետները, դպիրները և ժողովրդի ծերերը—հաւաքուեցին և խորհուրդ արին, որ սպանեն նրան: Բռնեցին Յիսուսին և տարան Պիղատոսի մօտ, որ երկրի կառավարիչն էր և սկսեցին բամբասել ու չարախօսել նրա մասին, թէ նա բարոգում և մոլորեցնում է ժողովրդին, Իրան Աստուծու Որդի է անուանում և արգելում է հարկ տալ Վայսեր: Պիղատոսը հրամայեց խաչել Յիսուսին:

Զինուորները տարան Յիսուսին Գողգոթա: Հանեցին նրա շորերը և խաչեցին: Նրա աջ ու ձախ կողմն էլ խաչեցին երկու աւագակներ: Յիսուսի խաչի վրայ գրուած էր. «Յիսուս Նազովրեցի Թագաւոր Հրէից»: Ամենքը ծաղրում էին նրան, բայց նա աղօթում էր խաչի վրայ, որ Աստուած ների նրանց արածը:

Երբ Յիսուսին խաչեցին, առաւօտեան ժամը ինն էր: Տասներկու ժամին երկրիս երեսը խաւար պատեց և աստղերն երևացին: Ժամը երեքին Յիսուս աղաղակեց. «Աստուած իմ, Աստուած իմ, ինչո՞ւ թողեցիր Ինձ»: Մի փոքր ժամանակից յետոյ էլ ասաց. «Ծարաւ եմ»: Զինուորներից մէկը սպունգը թաթախեց քաղցախի մէջ և եղեգի ծայրով մօտեցրեց նրա բերանին: Յիսուս քաղցախն ընդունեց և ասաց. «Հայր, Քո ձեռքն եմ աւանդում իմ հոգին»: Յետոյ զլուխը խոնարհեցրեց և աւանդեց հոգին:

Այդ ժամանակ արեգակը խաւարեց, երկիրը շարժուեց և տաճարի վարագոյրը պատառուեց: Ներկայ եղող հարիւրապետը և

ժողովուրդը տեսնելով այս՝ ասացին. «Արդարեւ Սա Աստուծու Որդի էր»:

Այս տօնը կատարուում է Լւազ Ուրբաթ օրը:

11. ՅԻՍՈՒՍԻ ԹԱՂՈՒՄԸ

Յովսէփ Արեմաթացին, որ Յիսուսի ծածուկ աշակերտն էր, եկաւ Պիղատոսի մօտ և խնդրեց, որ թոյլ տայ իրան Յիսուսի մարմինը խաչից իջեցնել ու թաղել: Պիղատոսը երբ ստուգեց, որ Յիսուս մեռել է, թոյլ տուեց:

Գողգոթա եկաւ Նիկողիմոսն էլ, որ նոյնպէս Յիսուսի ծածուկ աշակերտն էր: Յովսէփը պատրաստեց մաքուր կտաւ, իսկ Նիկողիմոսը բերեց հարիւր լիտրի չափ անուշահոտ իւղ: Գողգոթայի մօտ Յովսէփը ունէր մի պարտէզ և այդ պարտէզի մէջ կար մի այր: Յովսէփը և Նիկողիմոսը իջեցրին խաչից Յիսուսի մարմինը, օծեցին և պատեցին կտաւով ու զրեցին այրի մէջ. իսկ գերեզմանի դուռը ծածկեցին մի մեծ քարով ու գնացին:

Հրէաների քահանայապետներն եկան Պիղատոսի մօտ և խնդրեցին զինուորներ

կանգնեցնել Յիսուսի գերեզմանի մօտ, որ պահպանեն գերեզմանը, որպէսզի Յիսուսի աշակերտները զիշերը չը գողանան նրա մարմինը և չը տարածեն ժողովրդի մէջ, թէ նա յարութիւն առաւ: Պիղատոսը հրամայեց զգուշանալ: Նրանք գնացին, կնքեցին գերեզմանի քարը և պահպաններ կանգնեցրին:

Այս տօնը կատարուում է Աւագ-Ուրբաթ օրը:

12. ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԸ—ԶԱՏԻԿ

Կիրակի առաւօտեան վաղ Քրիստոսի գերեզմանի մօտ մի մեծ շարժ եղաւ: Տիրոջ հրեշտակն երկնքից իջաւ, գերեզմանի քարը մի կողմը գլորեց և նստեց նրա վրայ: Նրա երեսը փայլակի նման էր և շորերը ձիւնի նման սպիտակ: Այդ ժամանակ Յիսուս յարութիւն առաւ մեռելներից: Պահպանները տեսնելով այս՝ երկիւղից գետին ընկան— ինչպէս մեռածներ: Եւ երբ ուշքի եկան, գնացին, պատմեցին, ինչ որ պատահել էր:

Այդ ժամանակ Գալիլիայի կանայք— Մարիամ Մագդաղենացին, Մարիամ Յակովբեանը, Սողոմէն և ուրիշները՝ եկան Յիսուսի գերեզմանի մօտ, որ օծեն նրա մարմինը:

Նրանք մտան պարտէզ և տեօան, որ քարը
գլորած է գերեզմանից: Մարիամ Մագղաղի-
նացին երկիւղից վազեց քաղաք և պատմեց
Յիսուսի աշակերտներին: Միւս կանայք մօ-
տեցան այրին և տեսան երկու հրեշտակ,
որոնք աւետեցին, թէ Քրիստոս յարութիւն
առաւ մեռելներից:

Այս տօնը կատարուում է Զատիկին:

13. ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՀԱՄԱՐԴՈՒՄԸ

Քրիստոսի յարութեան քառասներորդ
օրը՝ աշակերտները հաւաքուեցան վերնատան
մէջ: Քրիստոս վերջին անգամ երևաց նրանց
և ասաց. «Դուք Երուսաղեմից չը հեռանաք.
այլ սպասեցէք Մ. Հոգու գալստեան: Նա մի
քանի օրից յետոյ կիջնի ձեր վրայ և դուք
կստանաք զօրութիւն վկայելու իմ մասին»:
Այս ասելով տարաւ նրանց Զիթենեաց սարը
և այնտեղ պատուիրեց գնալ քարոզել ժո-
ղովրդին և մկրտել «Յանուն Հօր և Որդւոյ
և Հոգւոյն Սրբոյ»: Ապա բարձրացնելով իր
ձեռքերը՝ օրհնեց նրանց և համբարձաւ եր-
կինք: Աշակերտները երկրպագութիւն տուին
և ուրախութեամբ յետ դարձան Երուսաղէմ:

Այս տօնը կատարուում է Զատիկից 40 օր յետոյ:

14. ՀՈԳԵԳԱՆՈՒՄՏ

Քրիստոսի Համբարձումից յետոյ աշա-
կերտները մնացին Երուսաղէմում: Նրանք
ժողովուած էին միասին վերնատան մէջ. անց
էին կացնում իրանց ժամանակը պահքով ու
աղօթքով և անհամբերութեամբ սպասում էին
մխիթարիչ Սուրբ Հոգուն: Զատիկից յետոյ,
յիսուներորդ օրը, առաւօտեան ինն ժամին՝
յանկարծ լսուեց մի ձայն սաստիկ հողմի
նման և լցրեց բոլոր տունը: Աշակերտների
իւրաքանչիւրի գլխին հրեղէն լեզուներ երե-
ւեցան և ամենքը լցուեցին Մ. Հոգով ու
սկսեցին խօսել զանազան լեզուներով: Այս-
պէս Մ. Հոգին իջաւ նրանց վրայ և տուեց
զօրութիւն ու շնորհք քարոզելու և բժշկելու:

Այս տօնը կատարուում է 10 օր Համբարձումից յետոյ:

15. ՍՈՒՐԲ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄԸ

Սուրբ Կոյս Մարիամը 16 տարի ապրեց
Յիսուսի Համբարձումից յետոյ: Նա բնակւում
էր Երուսաղէմում Յիսուսի սիրելի աշակերտ
Յովհաննէսի մօտ: Մեռնելուց առաջ Նա
ցանկացաւ տեսնել Յիսուսի աշակերտներին,
որոնք գնացել էին զանազան երկիրներ՝ քա-

րից մէկն էր, եկաւ Հայաստան՝ եղեսիա քաղաքը Արգարի մօտ:

Նա բժշկեց Արգարին և քարոզեց քրիստոնէական հաւատը: Արգար թագաւորը և եղեսիա քաղաքի բոլոր բնակիչներն ընդունեցին քրիստոնէութիւնը և մկրտուեցան:

Արգարի մահից յետոյ թագաւոր դարձաւ նրա քրոջ որդի Սանատրուկը: Սա ուրացաւ քրիստոնէութիւնը և սկսեց հալածել ու նահատակել քրիստոնեաներին:

Այս ժամանակ նահատակուեցան թագէտ ատաքեալը և Սանդուխտ կոյսը, որ Սանատրուկի աղջիկն էր. սա չուրացաւ քրիստոնէութիւնը:

Ս. Թագէտից յետոյ եկաւ Հայաստան Ս. Բարդուղիմէոս ատաքեալը, որ նոյնպէս Յիսուսի աշակերտն էր, և քարոզեց Քրիստոսի Աւետարանը: Սրան էլ Սանատրուկը նահատակել տուեց:

Ս. Թագէտս և ս. Բարդուղիմէոս ատաքեալները մեր երկիրը լուսաւորեցին քրիստոնէական հաւատի լուսով. սրա համար նրանք կոչուում են Հայաստանի ատաքիմ լուսաւորիչներ:

Այս տօնը կատարուում է նոյեմբերի վերջին կամ դեկտեմբերի սկզբին շաբաթ օրը:

18. ՍՈՒՐԲ ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՆՈՒԻԶ

Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչը հայ իշխան՝ Անակ Պահլաւունու որդին էր: Նա ծնուեց Վաղարշապատ քաղաքում: Անակը կրօնով հեթանոս էր:

Անակի մահից յետոյ Ս. Գրիգորի դայեակ Սոփիան, որ թի բարեպաշտ քրիստոնեայ էր, տարաւ մանուկին Կեսարիա քաղաքը, մկրտել տուեց և անուանեց Գրիգոր: Ս. Գրիգորը մեծացաւ Կեսարիայում և կրթուեց քրիստոնէական հոգով:

Երբ Ս. Գրիգորն իմացաւ, որ իր հայր Անակը սպանել է Հայոց Խոսրով թագաւորին և նրա որդին՝ Տրդատը զտնուում է Հռոմ քաղաքում, գնաց նրան ծառայելու, որ հօր մեղքը քաւէ:

Տրդատը թագաւոր դարձաւ և եկաւ Հայաստան: Նա շնորհակալութեան զոհ բերեց հայոց Անահիտ դիցունհուն և Գրիգորին էլ հրամայեց, որ ծաղկեայ պսակ զնի արձանի գլխին: Ս. Գրիգորը չկատարեց թագաւորի հրամանը և ասաց, որ ինքը քրիստոնեայ է:

Թագաւորը շատ բարկացաւ և շատ չարչարանքներ տուեց, բայց նա հաւատը չուրացաւ: Տրդատը հրամայեց ձգել նրան մահապարտների գուրը (խորվիրապ): Սուրբ Գրիգորը կենդանի մնաց այնտեղ 15 տարի: Մի բարի կին ծածուկ կերակրում էր նրան:

Այս բանից յետոյ Տրդատը հիւանդացաւ և խելագարուեց: Բժիշկները չկարողացան նրան բժշկել: Յետոյ Աստուծու հրամանով հանեցին Ս. Գրիգորին Խոր Վիրապից և նա աղօթքով բժշկեց թագաւորին:

Այնուհետև ս. Գրիգորը բարոյեց բրիստոնէութիւնը և թագաւորն ու բոլոր ժողովուրդը հաւատացին Յիսուսին:

Թագաւորի հրամանով ս. Գրիգորը զընաց Կեսարիա, ձեռնադրուեց Ղևոնդ պատրիարքից Հայոց Հայրապետ և վերադառնալով Հայաստան՝ մկրտեց թագաւորին, իշխաններին և բոլոր ժողովրդին: Զինեց շատ եկեղեցիներ և բաց արեց ուսումնարաններ: Սահմանեց եկեղեցական տօներ և Աստուածպաշտութեան կարգեր:

Սուրբ Գրիգորն իր կեանքի վերջին տարիներում սկսեց ճգնաւորական կեանք

վարել և մեռաւ անյայտութեան մէջ: Հովիւները գտան նրա մարմինը և թաղեցին. իսկ յետոյ նրա նշխարները տեղափոխեցին Ս. Էջմիածին:

Սուրբ Գրիգորը լուսաւորեց մեր աշխարհը բրիստոնէական հաւատով. սրա համար էլ նա կոչվում է Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ:

Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի համար նշանակած է երեք տօն՝ մէկը՝ Խորվիրապ ձդելու, միւսը Խորվիրապից գուրս դալու և երրորդը՝ ս. նշխարները գտնելու:

ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ Ս. ԵԿԵՂԵՑՈՒ
ՀԱՆԳԱՆԱԿԸ

ա). «Հաւատամք ի մի Աստուած, ի Հայրն ամենակալ, յԱրարիչն երկնի և երկրի, երկեղեցաց և աներևութից»:

Հաւատում ենք մի Աստուծուն, ամենակալ Հօրը, երկնքի ու երկրի՝ երկելիների և աներևոյթների՝ Ստեղծողին:

Այս խօսքերով մենք դաւանում ենք, որ 1) կայ մի Աստուած և նա ունի երեք անձինք՝ Հայր, Որդի և Սուրբ Հոգի. 2) Հայր Աստուածը իր Որդու և Սուրբ Հոգու հետ ստեղծեց ոչնչից երկինքը, երկիրը

և բոլոր տեսանելի ու անտեսանելի բաները — արարածները: 3) Նա ամենակալ է և բոլոր արարածներին կառավարում է ու պահպանում Իր իշխանութեան տակ:

բ). «Եւ ի մի Տէր Յիսուս Քրիստոս, յՈրդին Աստուծոյ, ծնեալն յԱստուծոյ Հօրէ Միածին, այսինքն՝ յէութենէ Հօր:

Աստուած յԱստուծոյ՝ լոյս ի լուսոյ, Աստուած ճշմարիտ, յԱստուծոյ ճշմարտէ ծնունդ և ոչ արարած: Նոյն Ինքն ի բնութենէ Հօր, որով ամենայն ինչ եղև յերկինս և ի վերայ երկրի՝ երևելիք և աներևոյթը»:

Հաւատում ենք և մի Տէր Յիսուս Քրիստոս՝ Աստուծու Որդուն, որ միածին է, ծնուած է Հօր Աստուծուց, այսինքն՝ Հօր էութիւնից:

Աստուած է՝ Աստուծուց. լոյս է՝ լոյսից. ճշմարիտ Աստուած է, ճշմարիտ Աստուծուց ծնած է և ոչ թէ ստեղծուած:

Նոյն Ինքն Հօր (Աստուծու) բնութիւնից է, որով ամեն բան եղաւ երկնքի մէջ և երկրի վրայ՝ երևելիներն ու աներևոյթները:

Սրանով դաւանում ենք, որ 1) Սուրբ Երրորդութեան երկրորդ անձն է Յիսուս Քրիստոս. 2) Նա միածին է, այսինքն՝ չը կայ ուրիշ մէկը Նրա նման, 3) Նա ծնուած է Հօր Աստուծուց յաւիտենից առաջ. ինչպէս լոյսը լոյսից՝ (ինչպէս լուսոյ ճառագայթը

անընդհատ կերպով յառաջ է գալիս արեգակից) և չէ ստեղծուած և 4) Նա համաբնակից է Հօր Աստուծու հետ և ամենայն ինչ Նրանով է եղած:

գ). «Որ յաղագս մեր մարդկան և վասն մերոյ փրկութեան իջեալ յերկնից՝ մարմնացաւ, մարդացաւ, ծնաւ կատարելապէս ի Մարիամայ Սրբոյ Կուսէն Հոգւովն Սրբով: Որով էառ զմարմին, զհոգի և զմիտ և զամենայն, որ ինչ է ի մարդ՝ ճշմարտապէս և ոչ կարծեօք»:

Որ մեզ՝ մարդկանցս՝ և մեր փրկութեան համար երկնքից իջաւ, մարդ եղաւ և ծնաւ կատարեալ կերպով Սուրբ Կոյս Մարիամից Սուրբ Հոգով:

Որով (Ս. Հոգով) առաւ մարմին, հոգի և միտք և այն ամենը՝ ինչ որ կայ մարդու մէջ՝ ճշմարտապէս և ոչ կարծիքով:

Սրանով մենք դաւանում ենք, որ 1) Աստուծու Որդին երկնքից իջաւ, այսինքն՝ երկրի վրայ տեսանելի դարձաւ. 2) Նա մարմնացաւ, այսինքն, մարդկային բնութիւն առաւ Սուրբ Կոյս Մարիամից Սուրբ Հոգով և 3) Նա կատարելապէս մարդ դարձաւ, այսինքն՝ ոչ թէ միայն մարդկային մարմին ստացաւ, այլ և մարդկային հոգի ու միտք և եղաւ կատարեալ մարդ ու կատարեալ Աստուած:

դ). «Չարչարեալ, խաչեալ, թաղեալ»:

Չարչարուեց, խաչուեց և թաղուեց:

Այս խօսքերով մենք դաւանում ենք, որ 1) Աստուծոյ Որդին—Յիսուս Քրիստոս չարչարուեց, այսինքն՝ ցաւ զգաց և մարդկային բնութիւնով կրեց բոլոր տանջանքները, 2) Նա իր յօժար կամքով Խաչի վրայ բարձրացաւ, որ մեզ ազատէ յաւիտենական պատժից ու մեղքից և 3) Նա մեռաւ մարմնով Խաչի վրայ և Թաղուեց ինչպէս մարդ։

ե). «Յերրորդ անուր յարուցեալ»:

Երրորդ օրը յարութիւն առաւ:

Սրանով մենք դաւանում ենք, որ Աստուծոյ Որդին—Յիսուս Քրիստոս մարդկային բնութիւնով մեռնելուց յետոյ՝ երրորդ օրը Աստուածային զօրութեամբ կենդանացաւ.—յարութիւն առաւ:

զ). «Ելեալ ի յերկինս նովին մարմնով՝ նստաւ ընդ աջմէ Հօր»:

Նոյն մարմնով երկինք բարձրացաւ, նստեց Հօր աջ կողմը:

Այս խօսքերով մենք դաւանում ենք, որ 1) Աստուծոյ Որդին—Յիսուս Քրիստոս մարդկային մարմնով երկինք բարձրացաւ և 2) Նա նստեց Հօր աջ կողմը և դրանով ցոյց տուեց, թէ Նա ունի Հօր Աստուծոյ հետ հաւասար զօրութիւն ու պատիւ:

է). «Գալոց է նովին մարմնով և փառօր Հօր ի դատել զկենդանիս և զմեռեալս, որոյ Թագաւորութեան ոչ գոյ վախճան»:

Պէտք է գայ նոյն մարմնով և Հօր փառքով՝ կենդանիներին և մեռածներին դատելու համար, որի Թագաւորութիւնը վերջ չունի:

Սրանով մենք դաւանում ենք, որ 1) Աստուծոյ Որդին—Յիսուս Քրիստոս կրկին պէտք է գայ աշխարհ Հօր փառքով: 2) Նա պէտք է դատէ կենդանիներին և մեռածներին և 3) այս անգամ զատաստանից յետոյ կը գայ Նրա փառաց Թագաւորութիւնը, որը վերջ չի ունենալ:

ը). «Հաւատամք և ի Սուրբ Հոգին՝ յանդն և ի կատարեալն, որ խօսեցաւ յօրէնս և ի մարգարէս և յաւետարանս: Որ էջն ի Յորդանան, բարոզեաց զառաքեալն և բնակեցաւ ի սուրբսն»:

Հաւատում ենք Սուրբ Հոգուն, որ անհղ (ոչ որեւէ եղել) և կատարեալ Աստուած է, որ խօսեց օրէնքների, մարգարէների և աւետարանների միջոցով: Որ Յորդանան գետն իջաւ, Առաքեալին (Քրիստոսին՝ Աստուծուց ուղարկուածին) քարոզեց և սրբերի մէջ բնակուեց:

Այս խօսքերով մենք դաւանում ենք, որ 1) Սուրբ Երրորդութեան երրորդ անձն է Ս. Հոգին. 2) Նա կատարեալ Աստուած է և համագոյակից է Հօր ու

Որդուն և հաւասար նրանց երկրպագելի. 3) Մարգարէները և առաքելներն Աստուծու կամքը մարդկանց յայտնելու և Սուրբ գիրքը գրելու ժամանակ խօսում ու գրում էին Սուրբ հոգու ներշնչութեամբ. 4) երբ Քրիստոս մկրտւում էր Յորդանան գետում, Սուրբ Հոգին իջաւ նրա վրա աղանու կերպարանքով և քարոզեց, թէ նա ուղարկած է Հօրից և 5) նա բնակուեց սրբերի մէջ:

Թ). «Հաւատամք և ի միմիայն ընդհանրական և առաքելական եկեղեցի»:

Հաւատում ենք մի, ընդհանրական ու առաքելական եկեղեցի:

Այս խօսքերով դաւանում ենք, որ 1) Յիսուս Քրիստոս Իր հաստատած եկեղեցու—հաւատացեալների հետ է միշտ և տալիս է նրանց շնորհ և 2) այդ եկեղեցին Մի է, Սուրբ է և Ընդհանրական ու Առաքելական է:

Ժ). «Ի մի մկրտութիւն, յապաշխարութիւն, ի քաւութիւն և ի թողութիւն մեղաց»:

(Հաւատում ենք) մի մկրտութեան, ապաշխարութեան, և մեղաց քաւութեան.

Հաւատամքի այս խօսքերով մենք դաւանում ենք, որ 1) մկրտութեամբ մարդ ազատւում է սկզբնական

մեղքից և արժանի է լինում ստանալու Սուրբ Հոգու շնորքը և դառնում է երկնաւոր Հօր որդեգիր և 2) ճշմարիտ խոստովանութեամբ և ապաշխարութեամբ մարդ թողութիւն է ստանում այն մեղքերից, ինչ որ նա գործել է մկրտութիւնից յետոյ:

Ժա). «Ի յարութիւն մեռելոց»:

(Հաւատում ենք) մեռելների յարութեանը:

Սրանով մենք դաւանում ենք, որ 1) վերջին դատաստանի օրն Աստուծու հրամանով բոլոր մեռած մարդոց մարմինները կը կենդանանան—յարութիւն կ'առնեն և կը միանան իրենց հոգիների հետ և այնուհետեւ կը լինին անապական և անմահ, իսկ որոնք դեռ կենդանի կը լինեն. մի ակնթարթում կը փոխուին և կը դառնան նոյնպէս անապական և անմահ: Մեռելների յարութեամբ կը փոխուի բոլոր տիեզերքը—կը լինի նոր երկինք և նոր երկիր:

Ժբ). «Ի դատաստանն յաւիտենից հոգւոց և մարմնոց, յարքայութիւնն երկնից և ի կեանսն յաւիտենականս»:

(Հաւատում ենք) հոգիների և մարմինների վերջին դատաստանին; երկնքի արքայութեանը և յաւիտենական կեանքին:

Այս խօսքերով մենք դաւանում ենք, որ 1) հոգիները և մարմինները պիտի դատուին Յիսուս Քրիս-

տոսից և իւրաքանչիւրը պիտի ստանայ իր արածի փոխարէնը և 2) մեռելների յարութիւնից յետոյ կըսկսուի մի նոր—յաւիտենական կեանք: Այս կեանքը արդարների համար կը լինի երանելի, իսկ մեղաւորների համար՝ տանջանք: Երանելի կեանքը կոչւում է դրախտ և երկնքի արքայութիւն, իսկ տանջանքը՝ դժոխք:

ՏԱՍՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱՆՆԵՐ

I. «Ես եմ Տէր Աստուած քո, մի եղիցին քեզ այլ աստուածք բաց յինէն»:

Ես եմ քո Տէր Աստուածը, ուրիշ աստուածներ չունենաս բացի ինձանից:

Այս պատուիրանով Աստուած հրամայում է մեզ, որ Նրան միայն ճանաչենք ճշմարիտ Աստուած, հաւատանք Նրան, յոյս դնենք Նրա վրայ, սիրենք, երկրպագենք և աղօթենք: Արգելում է ուրիշ աստուածներ ունենալ և պատել Նրանց ինչպէս Աստուած:

Հրեշտակներին և սուրբ մարդոց մենք միայն յարգում—պատում ենք և մեր այդ պատիւն ու յարգանքը վերաբերում են Նրանց Աստուածային շնորհին ու զօրութեանը, որոնց միջոցով Նրանք ծառայել են Աստուծուն և կատարել են բարի գործեր:

II. «Մի արասցես դու քեզ կուռս ըստ ամենայն նմանութեան... մի երկիրպագանիցես նոցա և մի պաշտեսցես զնոսա»:

Ոչ մի բանի նմանութեամբ կուռք մի շինիր, երկրպագութիւն մի տուր և մի պաշտիր Նրանց:

Այս պատուիրանով Աստուած հրամայում է մեզ, որ մենք որեւէ բանի նման, կամ որեւէ առարկայ կուռք չը շինենք և Աստուածային պատիւ չը տանք Նրան, այն է՝ չը պաշտենք, յոյս չը դնենք Նրա վրայ՝ ինչպէս Աստուծու վրայ:

Սուրբ պատկերների գործածութիւնը կռապաշտութիւն չէ, որովհետեւ մենք Նրանց չենք պաշտում ինչպէս Աստուած, այլ միայն յարգում ենք և այն էլ ոչ թէ ձեռագործ պատկերը, այլ Նրա վրայ նկարածի նախատիպը: Նկարուած տէրունական պատկերի մէջ՝ Աստուծուն ենք երկրպագում, իսկ սրբերի պատկերների մէջ յարգում ենք Նրանց Աստուածահաճոյ սրբութիւնը:

Սուրբ պատկերները գործ ածելու նպատակն է, որ մենք Նրանց նայելով յիշենք Աստուծու և Նրա սրբերի գործերը ու օրինակ առնենք:

III. «Մի առնուցուս զանուն Աստուծոյ քո ի վերայ սնոտեաց»:

Ձուր տեղ քո Աստուծու անունը մի յիշիր:

Այս պատուիրանով Աստուած հրամայում է մեզ, որ մենք Նրա անունը գործ ածենք իբրեւ սրբութիւն

և յարգենք այն ամենը, ինչ որ Նրա անուանն է նուիրած—օրինակ՝ տաճարներ, մատուռներ, պատկերներ և եկեղեցական իրեղէններ:

Նաև պատուիրում է, որ մեր աղօթքների և խօսակցութիւնների ժամանակ երկխոսութեամբ յիշենք ու արտասանենք Նրա անունը: Չ'երդուենք Նրա անունով զուր տեղ և անարդարութեան ժամանակ. իսկ եթէ երդուել ենք, հաստատ պահենք մեր տուած երդումը: Երդում է կոչվում այն խոստումը, որ արտասանուած է Խաչի և Աւետարանի առաջ՝ քահանայի ներկայութեամբ:

IV. «Յիշեան սրբել զօր շաբաթու. զվեց օր գործեսցես և արասցես զամենայն գործս քո, իսկ զեօթներօրդ օրն, շաբաթ, նուիրեան Տեառն քում»:

Մտքումդ պահիր, որ շաբաթ օրը սուրբ պահես. վեց օրուայ մէջ քո գործերդ արան, իսկ եօթներօրդ օրը քո Տէր Աստուծուն նուիրիր:

Այս պատուիրանով Աստուած հրամայում է մեզ, որ շաբաթ օրը (քրիստոնեաներիս համար կիրակի), նոյնպէս և ուրիշ տօն օրերը նուիրենք սուրբ գործերին: Աստուած պատուիրում է կեանքի մէջ այս տեսակ կարգ պահել, այն է՝ վեց օր աշխատել և գործել մարմնաւոր գործեր, իսկ տօնին հանգստանալ գործերից և կատարել Աստուծուն հաճելի գործեր:

Աստուծու համար գործերն են՝ եկեղեցի գնալ, ներկայ լինել Աստուածպաշտութեան, աղօթել,

կարդալ ս. Գիրքը, սովորել Աստուծու օրէնքները և մեր նմաններին բարութիւն անել—այն է՝ աղքատներին ողորմութիւն տալ, հիւանդներին այցելել, որբերին խնամք տանել, խեղճերին օգնել և այլն:

Բայց եթէ անյետաձգելի գործ է և պահանջում է գործել տօն օրերին, ինչպէս են՝ անասուններին կերակուր ու ջուր տալ, հրդեհից ու հեղեղից մարդիկ ազատել, հիւանդների մասին հոգալ, պատերազմել կամ թշնամու յարձակումներին դիմադրել և այլն, ոչ թէ կարելի է, այլ պէտք է անպատճառ անել:

V. «Պատուեան զհայր քո և զմայր, զի բարի լինիցի քեզ և երկայնակեաց լիցիս ի վերայ երկրի»:

Պատուիր քո հօրը և մօրը, որ քեզ համար լաւ լինի և երկար ապրիս աշխարհի վրայ:

Այս պատուիրանով Աստուած հրամայում է մեզ, որ մենք պատուենք մեր ծնողներին և իբրեւ երախտագիտութեան նշան՝ միշտ յարգանքով վերաբերուենք նրանց և աշխատենք ամեն բանի մէջ ուրախութիւն և մխիթարութիւն պատճառել նրանց: Բացի այդ՝ օգնենք նրանց հիւանդութեան, ծերութեան և կարօտութեան ժամանակ. աղօթենք նրանց համար և լսենք ու կատարենք նրանց բարի խրատները:

Այս պատուիրանով Աստուած նմանապէս հրամայում է, որ մենք յարգենք և այն մարդոց, որոնք ծնողների տեղն են բռնում:

Այս պատուիրանը կատարողներին Աստուած խոստանում է երկար կեանք և բաղդաւորութիւն:

VI. «Մի սպանիր»:

Մի սպանիր:

Այս պատուիրանով Աստուած արգելում է սպանութիւնը, նմանապէս նիւթական և բարոյական փնաս տալը՝ թէ իրան և թէ ուրիշներին:

Սպանութիւնը ներելի է համարւում միայն պատերազմի ժամանակ, երբ նա լինում է եկեղեցու օգտի, հայրենիքի փրկութեան համար:

Արգելւում է, որ չ'անենք այնպիսի գործ, ինչ որ կարող է փնաս տալ ուրիշի կեանքին, օրինակ՝ ծեծ, կռիւ, վէճ, խիստ վարմունք, ոխ, ատելութիւն, նախանձ, բարկութիւն, խօսքով վիրաւորանք և չափից դուրս սարկական ծառայութիւն:

Իւրաքանչիւր մարդ պարտաւոր է պահպանել թէ ուրիշի առողջութիւնը և թէ իրը, այլապէս նա ինքնասպանութիւն գործած կը լինի, որ մեծ յանցանք է. իսկ այն դիպուածներում երբ լինում է թշնամու յարձակում, հրդեհ, հեղեղ, ժանտախտ և սրանց նման հասարակական թշուառութիւններ, ամեն մինը բարոյական պարտաւորութիւն ունի չը խնայել իր առողջութիւնը և մինչև անգամ իր կեանքն ուրիշների փրկութեան համար:

VII. «Մի շնար»:

Շնութիւն մի անիր:

Այս պատուիրանը հրամայում է մեզ, որ մենք մաքուր լինենք, չունենանք սրտի չար ցանկութիւններ և չար մտածմունքներ. հեռանանք վատ խօսակցութիւններից և երգերից:

VIII. «Մի գողանար»:

Գողութիւն մի անիր:

Այս պատուիրանով Աստուած հրամայում է մեզ, որ մենք գողութիւն չանենք, չը խլենք, չը յափշտակենք, չը պահենք ու չը ծածկենք ուրիշի կարողութիւնը և աշխատանքը և չարատաւորենք ուրիշի բարի անունը: Չը թագցնենք գտած բանը, չը գնենք մեզ յայտնի գողացած իրը: Չը խաբենք առևտրի մէջ և խարդախութիւն չանենք չափի ու կշռի մէջ: Չը կտրենք մշակների և ծառաների վարձը: Մեր պարտքը վճարենք և մեզ պահ տուածը (աւանդը) վերադարձնենք:

IX. «Մի սուտ վկայեր զընկերէ բումմէ»:

Քո ընկերոջ մասին սուտ վկայութիւն մի տուր:

Այս պատուիրանով Աստուած արգելում է մեզ, որ մենք սուտ վկայութիւն չը տանք թէ դատարա-

նում և թէ հասարակութեան մէջ, այլ լինինք միշտ ճշմարտախօս: Արգելում է գրադարտելը, բանբասելը, ուրիշի խօսածը կամ գրածը յեղաշրջել և ուրիշ կերպ մեկնել: Արգելում է մատնելը, վռասելը, արժանաւորներին անուանարկելը, իսկ անարժաններին գովաբանելը:

X. «Մի ցանկանար տան ընկերի բո և մի ամենայնի, որ ինչ նորա իցէ»:

Քո ընկերոջ տան վրայ աչք մի ունենար և ոչ այն բաների վրայ՝ ինչ որ նրանն է:

Այս պատուիրանով Աստուած հրամայում է մեզ, որ մենք չար աչք, չար ցանկութիւն չունենանք մեր ընկերոջ ունեցածի վրայ: Չը նախանձենք նրա բաղդաւորութեան, յաջողութեան, յառաջդիմութեան և առհասարակ նրա ներքին ու արտաքին լաւ կողմերի վրայ: Չարատաւորենք և չանպատուենք նրան որեւէ բանով: Չը յափշտակենք նրանից ոչ մի բան և ի չարը գործ չը գնենք նրա բարեմտութիւնը ու ընկերական հաւատարմութիւնը, այլ ունենանք սրտի սրբութիւն դէպի նա և լինենք գոհ մեր ունեցածովը:

ՄԱՍՆ ՉՈՐՐՈՐԴ

ՀԱՄԱՌՕՏ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ ԱՍՏՈՒԱԾՊԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Աստուածաշարտութիւն են կոչուում այն եկեղեցական ծառայութիւնները, որոնք կատարուում են նշանակած ժամանակներում, որոշած կարգով ու ծէսերով, ինչպէս ցոյց է տալի եկեղեցական կանոնադրերը:

Այդ ծառայութիւնների ժամանակ հայ քրիստոնեաները փառաբանում են Աստուծուն, շնորհակալութիւն են յայտնում և խնդրում Նրա ողորմութիւնն ու օգնութիւնը:

Եկեղեցական ծառայութիւնները լինում են երկու տեսակ. 1) մշտական, որ կատարւում է ամեն օր բոլորի համար. 2) պատասխական, որ կատարւում է հաւատացեալների կրօնական պահանջի համաձայն և կոչւում է հոգևոր պիտոյք, օրինակատարութիւն:

Աստուածաշարտութեան մշտական ծառայութիւնը լինում է երեկոյեան, առաւօտեան եւ ճաշին. իսկ օրինակատարութիւնները, որոնք եկեղեցու խորհուրդներն ու նշեցեալի թաղումն են, կատարւում են, երբ պահանջ կայ:

ՏԱՃԱՐ, ՆՐԱ ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՄՔԸ ԵՒ ՆԵՐՔԻՆ ԿԱԶՄԱ-ԿԵՐՊՈՒԹԻՆԸ

Աստուածաշարտութիւնը մեծ մասամբ կատարւում է նրա համար շինուած տան մէջ, որ կոչւում է տաճար—եկեղեցի: Նա կառուցւում է կամ նաւածել կամ խաչածել: Մուտքը լինում է արևմտեան կողմից: Եկեղեցու կամարների գլխին շինւում է մի կամ մի քանի գմբէթ, իսկ գլխին խաչ: Եկեղեցու շինութիւնը բաժանւում է երեք մասի.

1) Գաւիթ, ուր կանգնում էին հին ժամանակ չմկրտուածները և ապաշխարողները: Նոր շինած եկեղեցիներից շատերը չունին այդ մասը:

2) Տաճար, որ եկեղեցու իսկական մասն է, ուր կանգնում է ժողովուրդը. առջև՝ մարդիկ, յետև՝ կանայք: Շատ եկեղեցիներում կանանց մասը, որ բաժանւած է լինում տղամարդկանցից, լինում է երկյարկանի և վերին յարկը կոչւում է վերնատուն: Տաճարի այն մասը, ուր կարդացւում են փոխ առ փոխ սաղմոսներ և հանդիսաւոր սոսներին կատարւում են նախատօնակներ, կոչւում է ատեան: Ատեանի աջ ու ձախ կողմերը կոչւում են դասեր, ուր կանգնում են հոգևորականներն և երգում հոգևոր երգեր-շարականներ: Դասերը կոչւում են աջակողմեան եւ ձախակողմեան: Աջակողմեան դասի պատում շինուած է մրկրտութեան աւազանը իսկ ձախակողմեանում՝ խնկանոցը:

3) Բեմը, որ բարձր է տաճարից աստիճաններով, ներկայացնում է Գողգոթա սարը, ուր Փրկիչը խաչուեց: Բեմի մէջ տեղը վեմ՝ քարի վրայ շինած է սեղան, ուր կատարւում է հաղորդութեան սուրբ խորհուրդը: Սեղանի վերև շինած է խաչկալ: Մի քանի եկեղեցիներում խաչկալը ունենում է դռներ, որոնց վրայ նկարած են լինում սուրբ Թադէոս և սուրբ Բարդուղիմէոս առաքեալների պատկերները:

Սեղանի վրայ դրւում են՝ ամենից վերև խաչ, յետոյ տէրունական պատկեր, ապա աւետարան, սրա աջ ու ձախ կողմերում մասնատուփը, մեռնաշիշը եւ մոմակալներ:

Սեղանի աջ կողմը՝ պատի մէջ շինած է ընծայարանը, ուր լինում է սկիհը, իսկ ձախակողմը՝ նշխարարանը, ուր լինում են սուրբ պատարագի համար պատրաստած հացն ու գինին:

Բեմի աջ և ձախ կողմերում շինած են խորաններ, մէկում զգեստաւորւում է քահանան, իսկ միւսում պահուում են եկեղեցական անօթները, զգեստներն ու զարդերը:

Եկեղեցուն կից կամ նրանից փոքր ինչ հեռու՝ շինած է զանգակատունը: Աստուածաշտուփեան ժամանակ զանգի ձայնով քրիստոնեաները հրաւիրւում են եկեղեցի:

Ընդհանրապէս հանգուցեալներին թաղում են առանձին տեղ՝ քաղաքից և գիւղից դուրս, որը կոչւում է գերեզմանատուն կամ հանգստարան:

ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՊԱՇՏՕՆԵԱՆԵՐԸ

Եկեղեցու պաշտօնեաները ժողովրդից ընտրուած մարդիկ են և բաժանւում են երկու մասի՝ սրբազնագործ և ստորին:

Սրբազնագործ են՝ սարկաւազը, քահանան, եպիսկոպոսը և Կաթողիկոսը. իսկ ստորին՝ կիսասարկաւազը, ջանընկալը, երդմնեցուցիչը, դպիրը և դռնապանը:

Եկեղեցու պաշտօնեաները Աստուածաշտուփեան ժամանակ գործ են անում առանձին հանդերձներ—զգեստներ: Ստորին պաշտօնեաները հագնում են միայն ժամաշապիկ. սարկաւազը՝ ժամաշապիկ եւ ուրար: Քահանան՝ ժամաշա-

պիկ, փորուրար, գօտի, դնջակ, բազպան, վակաս, շորջառ, սաղաւարտ և փիլօն: Եպիսկոպոսը բացի քահանայական զգեստներից գործ է անում եմիփորոն, արտախուրակներ և սաղաւարտի տեղ՝ թւագ: Կաթողիկոսը բացի քահանայական և եպիսկոպոսական զգեստներից գործ է անում կոնքեռ և արծուէ գորգ:

Կաթողիկոսը և եպիսկոպոսը կրում են մատանի, առաջինը՝ մատանի մատում, իսկ երկրորդը՝ ճկոյթ մատում: Գործ են անում նաև գաւազան, առաջինը՝ հովուական, իսկ երկրորդը՝ օծագլուխ:

ՍՐԲԱԶԱՆ ԱՆՕԹՆԵՐ ԵՒ ԶԱՐԴԵՐ

Աստուածաշտուփեան ժամանակ եկեղեցում գործ են անում սկիհ, մաղզմայ, մասնատուփ, բաժակաման, մեռնաշիշ, ըւրվատ, տապանակ, խաչուառ, խաչ, աշտանակ, կերոն, կոնք, դոյլ, դնջակ և այլն:

Ս. ՊԱՏԱՐԱԳԻ ՄԱՍԻՆ

Պատարագ է կոչւում այն Աստուածաշտուփիւնը, որի ժամանակ կատարւում է սուրբ հաղորդութեան խորհուրդը: Այս ծառայութիւնը կատարւում է առաւօտեան, մեծ մասամբ ճաշին և տարին երկու անգամ երեկոյեանները—Ծննդեան և Զատիկի ճրագալոյցներին:

Պատարագի արարողութիւնը բաժանւում է երեք մասի. 1) զգեստաւորութիւն եւ սպաս դնել, 2) պատարագ երեխայից և 3) պատարագ հաւատացելոց:

Պատարագի առաջին մասում դպիրներն երգում են «Խորհուրդ խորին» շարականը: Քահանան մտնում է խորան և զգեստաւորւում: Դուրս գալով խորանից, լուանում է ձեռքերը, որ նշան է սրտի մաքրութեան, և դառնալով դէպի ժողովուրդը՝ հրապարակով խոստովանում է իր մեղքերը և խնդրում Աստուծուց թողութիւն. յետոյ բարձրանում է բեմը: Քաշւում է վարագոյրը. այստեղ քահանան աղօթում է և դնում սպասը. բերում են հացն և գինին խորհրդի համար: Քահանան նշխարը դնում է մաղզմայի վրայ և գինին անելով սկիհի մէջ ասում է՝ «Յիշատակ Տեառն մերոյ

Յիսուսի Բրիստոսի» յետոյ քողով ծածկում է և ասում.
«Հոգին Սուրբ եկեաց ի քեզ»: Սպաս զնելը յիշեցնում է
հաւատացեալներին Բրիստոսի ծնունդը: Վարագոյրի բանալը
և քահանայի բեմից իջնելը ու ժողովրդին խնկարկելը նշան
է Բրիստոսի աշխարհ գալուն:

Պատարագի երկրորդ մասը սկսում է «Օրհնեալ Թա-
գաւորութիւնն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ»: Այդ ժա-
մանակ երգում է «Սուրբ Աստուածը», վերաբերում են Ա-
ւետարանը, կարգում են Սուրբ Գրքից կտորներ, ապա Աւե-
տարանը և ասում են Հաւատամքը: Պատարագի այս մասը
կոչւում է պատարագ երեխայից, որովհետեւ այս ժամանակ
կարող են ներկայ լինել ոչ միայն հաւատացեալները, որոնք
ընդունել են քրիստոնէութիւնը, այլև նրանք, որոնք ցան-
կութիւն են յայտնել ընդունելու, բայց չեն մկրտուել: Նաեւ
ապաշխարողները և թերահաւատները: Պատարագի այս մասը
յիշեցնում է Բրիստոսի յայտնութիւնը աշխարհում և նրա
քարոզութիւնները:

Պատարագի երրորդ մասը կոչւում է պատարագ հա-
ւատացելոց, որովհետեւ այս ժամանակ կարող են ներկայ
լինել միայն հաւատացեալները: Այս մասը սկսում է վերա-
բերումից, երբ սկիհը ընծայարանից բերում, զնում են սե-
ղանի վրայ: Սա յիշեցնում է մեզ Բրիստոսի զնալը դէպի
չարչարանք և մահ: Ապա ասում է ողջոյնը, որը յիշեցնում
է, թէ ոչ ոք սրտի մէջ պտելութիւն, թշնամութիւն չպէտք
է ունենայ: Յետոյ երգում է երեքսրբեան երգը՝ «Սուրբ,
սուրբը», որից յետոյ խորհրդաւոր կերպով արտասանում
են Փրկչի խօսքերը «Առէ՛ք, կերէ՛ք, այս է մարմին իմ» և
Արքէ՛ք ի սմանէ ամենեքեան, այս է արիւն իմ»: Ապա
երգում է տէրունական աղօթքը—Հայր մերը: Յետոյ չո-
քում, երգում են «Միայն սուրբ, միայն տէր» և Բրիստոս
պատարագեալը», որի ժամանակ արժանաւորները հաղորդ-
վում են: Վերջապէս դպիրներն երգում են գոհացողական
երգերը՝ «Լցաք ի բարութեանց քոց» և «Գոհանամք», որից
յետոյ քաշւում է վարագոյրը և քահանան իջնելով բեմից
կարգում է Աւետարանը և պահպանիչով օրհնում ժողովրդին:

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

Աղօթքներ

ԵՐԵՍ

1. Երկու խօսք 5
2. Աղօթքը և նրա արտաքին նշանները 7
3. Աղօթքի տեղը, ժամանակը և ասելու կարգը 9

Աղօթքների համառոտ բացատրութիւնները

1. Համառոտ փառաբանութիւն Աստուծու 10
2. Աղօթք Բրիստոսի խաչելութեան 11
3. Աղօթք տէրունական 12
4. Աղօթք դասից առաջ 16
5. Աղօթք դասից յետոյ 17
6. Աղօթք ճաշից առաջ 18
7. Աղօթք ճաշից յետոյ 19
8. Աղօթք Բրիստոսի Յարսութեան 19
9. Աղօթք Թագաւորի համար 20
10. Աղօթք Սուրբ Աստուածածնի 21
11. Աղօթք առաւօտեան 22
12. Աղօթք երեկոյեան 23

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

Գլխաւոր տօների համառոտ պատմութիւնները

1. Մարիամ Ս. Կուսի ծնունդը 24
2. Երեք տարեկան ընծայումը 25

Ճ. Մարիամի Ս. Կուսի Աւետումը	25
Մ. Քրիստոսի Ծնունդը	27
Զ. Տեառնդառաջ	28
Թ. Քրիստոսի Մկրտութիւնը	29
7. Այլակերտութիւն Տեառն	30
8. Ծաղկազարդ	31
9. Աւագ Հինգշաբթի	33
10. Յիսուսի Խաչելութիւնը	34
11. Յիսուսի Թաղումը	36
12. Քրիստոսի Յարութիւնը — Զատիկ	37
13. Քրիստոսի Համբարձումը	38
14. Հոգեգալուստը	39
15. Ս. Աստուածածնի Վերափոխումը	39
16. Ս. Խաչի Գիւտը	40
17. Ս. Թաղէոս և Բարդուղիմէոս առաքեալները	41
18. Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ	43

ՄԱՍՆ ԵՐՐՈՐԴ

1. Հայաստանեայց առաքելական եկեղեցու Հաւատոյ Հանգանակը	45
2. Տասն պատուիրանները	52

ՄԱՍՆ ԶՈՐՐՈՐԴ

1. Համառօտ տեղեկութիւն Աստուած պաշտու- թեան մասին	58
2. Ս. պատարագի մասին	61

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Յանկ	63

ՄԵՐ ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

1. Դասագիրք հայկ. ձայնագրութեան, գ. տպագրութիւն (սպառուած) . . . . . 60 կ.
2. Մանկական ձայնագրեալ երգարան ա. տպագրութիւն . . . . . 40 կ.
3. Ազգային ձայնագրեալ երգարան, ա. տպագրութիւն . . . . . 80 կ.

-
4. Դասագիրք կրօնի, ա. գրքոյկ 9-րդ տպագրութիւն . . 20 կ.
  5. Դասագիրք կրօնի, բ. գրքոյկ 5-րդ տպագրութիւն . . 30 կ.
  6. Դասագիրք կրօնի, գ. գրքոյկ 3-րդ տպագրութիւն . . 30 կ.

Վաճառուում են Թիֆլիսի «Կենդրոնական միւս գրավաճառանոցներում», և աշխատասիրողի մօտ՝
Тифлисъ, Протоіерею Езнику Ерзинкянъ.

